

AKTUELNOST PEDAGOŠKIH IDEJA VASE PELAGIĆA

Vesna Kovačević*

Stručni rad DOI 10.7251/NSK1901109K UDK 929:37.014 Pelagić V. COBISS.RS-ID 8338712

Rezime

U istoriji pedagogije značajno mjesto zauzimaju prosvjetiteljske ideje koje su nastale kao reakcija na tradicionalnu školu i njene odrednice. Kritikujući staru tradicionalnu školu te vjerujući u neograničene moći vaspitanja i obrazovanja prosvjetitelji su smatrali da je uz pomoć reforme škole moguće stvoriti bolje ljude i novo, humanije društvo. Ovakvo mišljenje je zastupao i Vasa Pelagić koji je izložio niz progresivnih ideja uz čije bi ostvarivanje po njegovom mišljenju moglo doći do preobražaja vaspitanja i obrazovanja mladih.

U vremenu u kojem je živio Vasa Pelagić ovakve ideje su nazivane utopističke, osuđivane su, kritikovane zbog čega mnoge od njih nisu bile prihvaćene i praktično ostvarene.

U želji da saznamo da li su i u kojoj mjeri navedene ideje danas aktuelne opredjelili smo se za istraživanje znajući da su takva istraživanja u današnjem vremenu rijetkost.

Cilj ovog rada jeste da ukaže u kojoj mjeri aktuelne ideje Vase Pelagića, odnosno koliko su praktično ostvarene u današnjim školama. Autor je u prvom dijelu rada dao pregled ideja Vase Pelagića koje se odnose na nastavu, nastavne sadržaje i učitelja. U drugom dijelu rada prikazuju se rezultati empirijskog istraživanja o aktuelnosti navedenih ideja koje je sprovedeno među učenicima u Osnovnoj školi Borisav Stanković u Banjoj Luci (N=216). Rezultati istraživanja pokazuju da

* Vesna Kovačević magistar pedagogije.
E-mail: vesna.kovacevic94@gmail.com

su mnoge ideje Vase Pelagića aktuelne što možemo zahvaliti futurološkoj viziji ovog istaknutog prosvjetitelja.

Ključne riječi: organizacija nastave, nastavni sadržaji, učiteljski poziv, aktuelnost ideja Vase Pelagića.

Uvodno razmatranje

Krajem 18. i početkom 19. vijeka javila su se nastojanja da se promijeni postojeća škola. Školi kao vaspitno-obrazovnoj ustanovi upućivane su brojne kritike. Kritikom su bili obuhvaćeni odnosi između nastavnika i učenika, nastavni sadržaji, organizacija nastave, učenik i njegov položaj u nastavi, znanje koje se stiče u školi, odnos škole i društva i sve drugo što se ticalo škole i njene vaspitno-obrazovne djelatnosti. Kritika je sa sobom nosila zahtjev za promjenom, reformom. Osnovni cilj reforme i njenih predstavnika bio je da se stara škola koja je kruta i rigorozna, u kojoj vlada šablonizam, mehaničko učenje, učenje odvojeno od života, škola u kojoj vladaju hijerarhijski odnosi, odnosi pokoravanja, potčinjavanja između nastavnika i učenika, zamijeni novom školom koja će moći da odgovori na društvene potrebe i na individualne potrebe učenika. Jedan od reformatora bio je predstavnik humanisti-

čko-prosvjetiteljskog pokreta Vasa Pelagić¹ koji je uputio oštre kritike na račun nastave i nastavnog rada, nastavnih sadržaja i učiteljskog poziva. Kao pedagog optimist vjerovao je u neograničenu moć vaspitanja uz pomoć koga je po njegovom mišljenju moguće promijeniti cjelokupno društvo i ljude u njemu. Prema shvaćanjima Vase Pelagića školi pripada značajno mjesto u društvu, ona je sredstvo za preobražaj jednog društva (Пелагић, 1953). Zastupajući ovakav stav Vasa Pelagić nije ostao na nivou kritike već je izložio niz naprednih ideja, uputstava i praktičnih rješenja usmjerenih ka unapređivanju vaspitno-obrazovnog rada.

Kritike i zahtjevi Vase Pelagića upućene nastavi, nastavnim sadržajima i učiteljskom pozivu

Analizirajući stanje u školama Vasa Pelagić je uvidio da su neopohodne radikalne promjene. Postoje-

¹ Jedan od naistaknutijih i najzanimljivijih ličnosti naše kulturne i prosvjetne istorije druge polovine XIX vijeka je Vasa Pelagić. Po političkom opredjeljenju bio je socijalist, najradikalniji kritičar društvenog poretka, „borac za narodno dobro” (Милијевић, 1996, str. 32). Vasa Pelagić je u svojim djelima prenaglašavao moć prosvjećivanja, obrazovanja i škole. Veliku je pažnju poklanjao pitanjima iz oblasti pedagogije i školstva.

ća škola po njegovom mišljenju ne ispunjava obrazovne (materijalne), razvojne (funkcionalne, formativne) i vaspitne zadatke te kao takva nije u mogućnosti da zadovolji individualne i društvene potrebe. Svjestan važnosti i uloge škole kako za pravilan razvoj i formiranje djelotvornog, humanog, odgovornog, obrazovanog građanina društva tako i za cjelokupan razvoj jednog društva Vasa Pelagić je zagovarao novu koncepciju vaspitanja i novu školu. Postojećoj, tradicionalnoj školi je uputio nemilosredne kritike govoreći da škola i nastava „redovno i intenzivno unakažnjavaju omladinu” pa im zbog toga „treba iskopati moralni grob” (Пелагић, 1953, str. 78), a takvu nastavu i školu zamijeniti novom školom, školom humanističkog i demokratskog duha. Među brojnim pedagoškim pitanjima kojima se Vasa Pelagić bavio najveću pažnju je posvetio pitanjima preobražaja nastave. Konkretno prijedloge i didaktičko-normativističke zahtjeve koji se odnose na preobražaj nastave izložio je u svojim autorskim spisima a posebno u prilogu pod naslovom *Kako treba da se školujemo pa da dođemo do opšte sreće i bratske solidarnosti* i u drugom odjeljku djela *Preobražaj škole i nastave*. Svoje didaktičke poglede izveo je iz kritike tadašnje

nastave. Pred nastavu je postavio zadatak da učini „svjesnim, čestitim, razumnim, čovječnim, korisnim i sretnim čovjeka i narod, ljude i čovječanstvo” (Пелагић, 1971, str. 166). Iz ovakvog zahtjeva se može zaključiti da je Vasa Pelagić akcenat stavljao na vaspitni zadatak nastave koji je bio u njegovo vrijeme zapostavljen. Međutim, i u današnjem vremenu potrebno je veću pažnju posvetiti ostvarivanju ovog zadatka jer je škola ne samo obrazovna već i vaspitna ustanova. U novoj nastavi prema shvatanjima Vase Pelagića u centru interesovanja mora da bude učenik a ne nastavni sadržaji kao što je to bio slučaj u tradicionalnoj nastavi. Cjelokupnu nastavu i nastavni rad treba prilagoditi učeničkoj prirodi, njegovim interesovanjima, potrebama i psihofizičkim sposobnostima. Takođe, nastava bi trebala da priprema učenika za život i rad. Vasa Pelagić je smatrao da je to moguće ostvariti uvođenjem ručnog rada kao obaveznog predmeta (Пелагић, 1953). Uvođenjem ručnog rada u nastavu došlo bi do mijenjanja pozicije učenika u nastavi što je bio i jedan od ciljeva kojima je stremio Vasa Pelagić. Učenik više ne bi bio pasivni primalac informacija, već bi sopstvenom aktivnošću sticao znanja, umijjenja i navike. Osnovni prin-

cip od koga valja polaziti u nastavi je princip očiglednosti. Neophodno je omogućiti učenicima da dođu u dodir sa svim onim što uče tokom nastave odnosno sa svim stvarima koje su nužne svakom čovjeku u životu. Kada je riječ o disciplini u nastavi ona se ne bi smjela ostvarivati fizičkim kaznama ili bilo kakvim drugim vrstama kažnjavanja. Po mišljenju Vase Pelagića disciplinu je neophodno normativno urediti (Pelagić, 1971), pri čemu iz škole treba izbaciti sve odlike tradicionalne nastave koje su u velikoj mjeri uzrok „ropskog” položaja učenika.

Preobražaj škole i nastave je nemoguće ostvariti bez promjene nastavnih sadržaja. Vasa Pelagić je zahtijevao da nastavni sadržaji budu primjereni dobnim, mentalnim i drugim osobenostima učenika (Branković, 1991). U nastavi ne bi smjelo da dođe do nagomilavanja nastavnih predmeta i nastavnih sadržaja jer se na taj način po mišljenju Pelagića čini najveća prepreka umnom razvoju učenika. Preobimni nastavni sadržaji i danas predstavljaju veliki problem kako učiteljima tako i učenicima. Bez obzira na brojne reforme i nastojanja koja su učinjena sa ciljem smanjivanja nastavnih sadržaja još uvijek nije pronađeno pravo rješenje. Naglašavajući obimnost nastav-

nih sadržaja Vasa Pelagić je apostrofirao nepotrebne sadržaje kao što su žitije svetaca, istorije dinastije i druge smatrajući da u nastavi treba učiti samo one sadržaje koji će biti od stvarne koristi za život čovjeka i potrebe društva (Pelagić, 1953). Sa druge strane zalagao se za proširivanje nastavnih sadržaja i uvođenje novih nastavnih predmeta kao što su ručni rad, fizičko vaspitanje i drugi jer je smatrao da je na taj način moguće povezati školu sa životom i naukom.

Govoreći o nedostacima škole i reformi koju je potrebno sprovesti Vasa Pelagić nije zapostavio ni učiteljski poziv. Učitelj je za Vasu Pelagića nezamjenjiva, presudna i odgovorna ličnost u vaspitanju djece. Dakle, učitelju pripada rukovodeća funkcija, od njegovog rada zavisi budućnost omladine ali i same države. U želji da pomogne učiteljima te da unaprijedi njihov rad Vasa Pelagić je u svojoj knjizi *Rukovođa za srpsko-bosanske, hercegovačke, starosrbijanske i makedonske učitelje izložio* dužnosti učitelja u 40 tačaka. Neki od zahtjeva su da uvijek treba da govore istinu; da sa djecom govore sve što je pristojno, dobro i lijepo; u svemu da budu primjer narodu i učenicima, da izbjegavaju kantanje, pijančenje i bezobrazno govo-

renje i dr. Nikako ne bi smjeli da ogovaraju druge učitelje; vrijeđaju ličnost učenika ili da ih biju i nazivaju pogrdnim imenima (Пелагић, 1953). Ovo su samo neke od dužnosti koje bi učitelji trebali izvršavati. Međutim, Vasa Pelagić je zapazio da malo ima učitelja koji znaju opravdati svoj poziv. Zato je Vasa Pelagić insistirao na permanentnom stručnom usavršavanju učitelja. Svaki učitelj bi trebao da položi ispit iz pedagogije a naročito metodike i pedagoške psihologije (Пелагић, 1971). Na učitelja je Vasa Pelagić gledao kao na cjelokupnu ličnost. To je razlog da njegovo shvatanje učitelja ide u dva smijera: učitelj kao stručnjak i učitelj kao čovjek i vaspitač. Pored toga što se od učitelja očekuje da dobro poznaje svoju struku on mora da bude čovjek jakog morala, human, uredan, pošten, trudeljubiv i politički aktivan. Samo takav učitelj će biti u mogućnosti da razvije samostalne, pravedne, svjesne i odgovorne ličnosti, odnosno mlade ljude koji će znati da misle, kritički gledaju na svijet oko sebe, osobe koje će raditi kako na vlastitom usavršavanju tako i na društvenom razvoju.

Iz svega navedenog možemo izvesti zaključak da je Vasa Pelagić negirao svaku vrijednost pedagoške

stvarnosti. Svoje pedagoške poglede zasnovao je pod uticajem socijalističke literature naročito Roberta Ovena (Robert Owen), Aleksandra Hercega (Aleksándr Ivánovič Gércen) i drugih. Takođe na njegova pedagoška shvatanja, pogotovo didaktička načela i koncepciju nastave značajan uticaj izvršili su Žan Žak Ruso (Jean Jacques Rousseau), Adolf Disterveg (Adolph Wilhelm Diesterweg), Fridrih Frebel (Friedrich Wilhelm August Fröbel), Herbert Spenser (Herbert Spencer). Pored toga na Pelagićeve pedagoško-didaktičke ideje o unapređivanju nastave, nastavnih sadržaja i učiteljskog poziva uticalo je i šestogodišnje nastavničko iskustvo ali i sklop ličnosti Vase Pelagića koju odlikuje izrazito razvijena kognicija, radoznalost, buran temperament, upornost i hrabrost (Илић и Михајловић, 2016). Međutim, kao najvažniji izvor svih tih ideja, pogleda i zahtjeva izdvaja se kritika postojeće škole na kojoj je Vasa Pelagić zasnovao viziju nove koncepcije vaspitanja i nove škole.

Respektujući navedena shvatanja Vase Pelagića koncipirali smo empirijsko istraživanje sa ciljem da saznamo koliko su danas aktuelne navedene ideje.

Metodologija istraživanja

Problem, predmet i cilj istraživanja

Problem ovoga istraživanja odnosi se na aktuelnost didaktičko-metodičkih ideja Vase Pelagića. Istraživanjem se nastojalo ispitati da li su i u kojoj su mjeri didaktičko-metodičke ideje Vase Pelagića koje se odnose na nastavu, nastavne sadržaje i učiteljski poziv aktuelne što predstavlja predmet ovog istraživanja. Saglasno sa predmetom cilj našeg istraživanja je bio da utvrdimo koliko su navedene ideje aktuelne sa ciljem da doprinesemo unapređivanju vaspitno-obrazovnog rada u današnjim školama.

Zadaci istraživanja

Zadaci:

- Utvrđivanje u kojoj se mjeri današnja nastava realizuje prema zahtjevima i uputstvima koje je dao Vasa Pelagić;
- Utvrđivanje u kojoj se mjeri u današnjim školama poštuju zahtjevi koje je Vasa Pelagić postavio pred nastavne sadržaje;
- Sagledavanje u kojoj se mjeri učitelji danas pridržavaju zahtjeva koje je Vasa Pelagić postavio pred

njih kao što je učenje učenika moralnim vrijednostima; vaspitanje učenika primjerom, učitelji kao izvori moralnosti itd.

Hipoteze istraživanja

Prema postavljenom cilju istraživanja utvrđene su hipoteze.

Glavna hipoteza glasi:

- Pretpostavljamo da se u današnjim školama uvažavaju zahtjevi koje je Vasa Pelagić stavio pred nastavu, nastavne sadržaje i učitelje.

Pomoćne hipoteze:

- Pretpostavljamo da se nastava u današnjim školama realizuje po principu očiglednosti; da učenici imaju mogućnost da uče istražujući, eksperimentišući; te da imaju slobodu da postave pitanje i iskažu svoje mišljenje.

- Pretpostavljamo da nastavni sadržaji koje učenici usvajaju u današnjim školama nisu preobimni, da su razumljivi te da su u funkciji pripreme učenika za život.

- Pretpostavljamo da učitelji u današnjim školama učenike uče moralnim vrijednostima, da oni sami djeluju kao moralne ličnosti i da učenike vaspitavaju primjerom.

Metode istraživanja

Metode:

– U ovom istraživanju osnovna metoda koju smo koristili je istorijska metoda. Ovu metodu smo koristili kako bismo pratili rad Vase Pelagića u nastavi, njegovu borbu za reformu škole kao i doprinos uopšte poboljšavanju života u drugoj polovini XIX vijeka.

– Metoda teorijske analize i sinteze je korištena prilikom proučavanja radova u kojima se govori o životu i radu Vase Pelagića, njegovim pogledima, idejama i zahtjevima koji se odnose na nastavu, nastavne sadržaje i učiteljski poziv.

– Komparativna metoda je široko zastupljena u našem radu. Komparativna metoda nam je omogućila da objektivno sagledamo didaktičko-metodičke ideje Vase Pelagića koje su aktuelne i danas.

– Deskriptivna metoda je u ovom istraživanju korištena prilikom prikupljanja relevantnih podataka o aktuelnosti didaktičko-metodičkih ideja Vase Pelagića.

Tehnike istraživanja

U ovom istraživanju je primjenjivana tehnika skaliranja. Tehniku skaliranje u našem empirijskom is-

traživanju smo koristili prilikom primjene skale procjene koja se odnosi na procjenu aktuelnosti ideja Vase Pelagića.

Instrument istraživanja

Shodno primjeni tehnike istraživanja za naše empirijsko istraživanje upotrijebili smo samostalno konstruisan instrument skalu Likertovog tipa sa četiri stepena slaganja (1 – U potpunosti se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Uglavnom se slažem, 4 – Potpuno se slažem). Skalu čini 48 tvrdnji raspoređenih u četiri subskalera. Pouzdanost cijele skale je zadovoljavajuća ($\alpha = 0,85$). Prilikom baždarenja testa od 48 tvrdnji zadržali smo 29 tvrdnji koje su raspoređene u šest subskalera. Za potrebe ovog rada izdvojili smo subskalere koji nose naziv Organizacija nastave, Nastavni sadržaji i priprema za život i Nastavnici kao učitelji u oblasti moralnog vaspitanja.

Uzorak istraživanja

Uzorak su činili učenici sedmog, osmog i devetog razreda u Osnovnoj školi Borisav Stanković u Banjoj Luci u školskoj 2016/17 godini. Ukupno ih je 216, a od toga 76 učenika sedmog razreda, 76 učenika os-

mog razreda i 64 učenika devetog razreda.

Rezultati istraživanja

1. Procjene učenika o aktuelnosti ideja koje su vezane za organizaciju nastave

Rezultati deskriptivne statistike nam pokazuju da nisu aktuelne sve

ideje Vase Pelagića koje se odnose na organizaciju nastave. U najvećoj mjeri pozitivno je vrednovana tvrdnja koja se odnosi na slobodu iznošenja mišljenja u nastavi (oko 64% učenika). Međutim, ovi rezultati su zabrinjavajući jer preostalih 36% učenika ističe da nema slobodu da iznese svoje mišljenje u nastavi.

Tabela 1

Mjere deskriptivne statistike – Organizacija nastave

TVRDNJE	Stepeni slaganja								N	M	SD
	1		2		3		4				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
U nastavi posmatramo određene pojave kako se odvijaju.	87	40,5	54	25,1	43	20	31	14,4	215	2,08	1,08
Nastavnici nas vode u prirodu da učimo.	114	53	42	19,5	32	14,9	27	12,6	215	1,87	1,08
U nastavi izvodimo eksperimente.	88	40,7	43	19,9	50	23,1	35	16,2	216	2,15	1,12
U školi imam slobodu da iskažem svoje mišljenje.	41	19,2	37	17,4	63	29,6	72	33,8	213	2,78	1,13
Nastavnici nas vode u prirodu da se igramo, trčimo i dr.	103	47,9	37	17,2	27	12,6	48	22,3	215	2,09	1,22

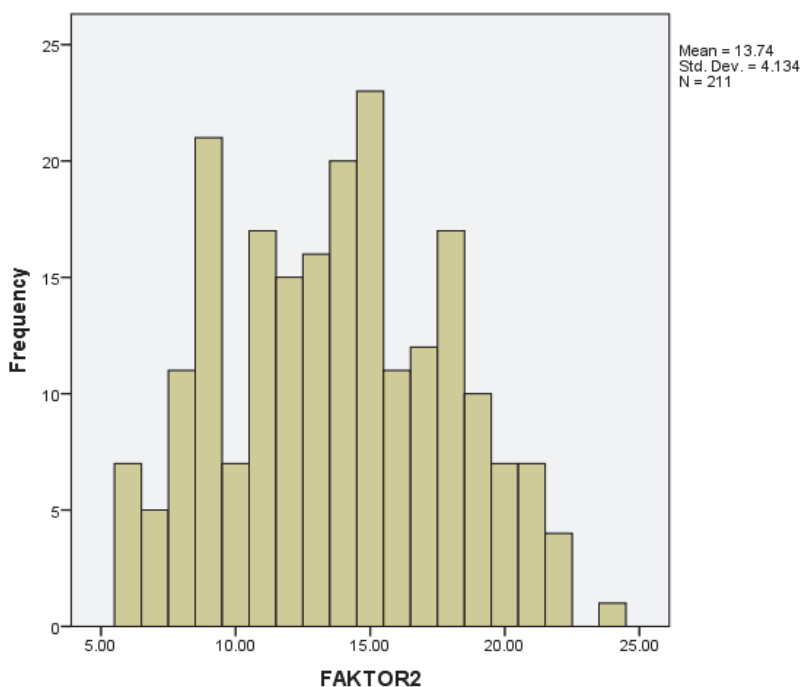
Napomena: 1 – Potpuno se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Uglavnom se slažem, 4 – Potpuno se slažem.

Analizom rezultata iz tabele može se zaključiti da je u današnjim školama još uvijek prisutna tradicio-

nalna nastava u kojoj su odnosi hijerarhijski na relaciji učenik-nastavnik, nastava u kojoj učenik nema

potpunu slobodu da postavlja pitanja i da slobodno iskazuje svoje mišljenje već se od njega zahtjeva poslušnost i pokornost. Takođe, jedno od obilježja ovakve nastave je usvajanje gotovih činjenica bez bilo kakvog otkrivanja, eksperimentisanja i posmatranja. Ovakvo učenje Vasa Pelagić je argumentovano odbacivao nazivajući ga „artijaškim učenjem, diktiranjem u nastavi, učenje lekcija odavde-dovde naizust” (Пелагић, 1953, str. 157). Da je prisutna i dan danas takva nastava u našim školama pokazali su i rezultati ovog istra-

živanja gdje je oko 65% učenika istaklo da u nastavi nije zastupljeno posmatranje pojava kao ni izvođenje eksperimenata (60% učenika se ne slaže). Ovo pokazuje da se u nastavi ne ostvaruje princip očiglednosti koji je za Vasu Pelagića polazni princip u nastavi. Kada je govorio o nastavi podjelio ju je na zimsku i ljetnu. Prema njemu princip očiglednosti se najbolje može ostvariti uz pomoć ljetne nastave, u prirodi. Sa tvrdnjom koja glasi *Nastavnici nas vode u prirodu da učimo* većina učenika se ne slaže (oko 72% učenika).

Grafikon 1
Stavovi učenika o organizaciji nastave

Rezultati na grafikonu komplementarni su rezultatima prikazanim u Tabeli 1. Analizirajući grafikon možemo reći da je distribucija frekvencija blago pozitivno asimetrična a po kurtičnosti naginje ka platokurtičnoj distribuciji, što znači da ima veliki broj nižih i viših rezultata. Na to ukazuju podjeljena mišljenja učenika što su i pokazali prilikom vrednovanja datih tvrdnji. Ideje o organizaciji nastave koje je iznio Vasa Pelagić prije mnogo godina predstavljaju neke od obilježja savremene škole kojoj se danas teži. Rezultati našeg istraživanja ukazuju na činjenicu da nisu stvoreni preduslovi za transformaciju tradicionalne u savremenu školu. Takav zaključak donosimo na osnovu rezultata koji pokazuju da u našim školama učenici nemaju mogućnost da prate kako se neke pojave odvijaju, da izvode eksperimente kao i da u većini slučajeva učenici nemaju mogućnost da is-

kažu svoje mišljenje. A upravo sve su to obilježja savremene škole kojoj se današnja škola nažalost ne približava.

2. Procjene učenika o aktuelnosti ideja koje su vezane za nastavne sadržaje i pripremu za život

Na osnovu analize tabele koja slijedi možemo zaključiti da se veći broj učenika ne slaže sa tvrdnjom da nastavni sadržaji nisu obimni (oko 82% učenika). Vasa Pelagić je još u svome vremenu ukazivao na ovaj problem „apostrofirajući nepotrebne sadržaje kao što su žitije svetaca, istorije dinastije i dr.” (Илић и Михајловић, 2016, str. 190). Takođe, oko 50% učenika smatra da se sadržaji usvajaju bez razumjevanja iz čega možemo zaključiti da se u školi od učenika traži da uče napamet pri čemu se ne razvijaju kognitivne kompetencije učenika.

Tabela 2

Mjere deskriptivne statistike – Nastavni sadržaji i priprema za život

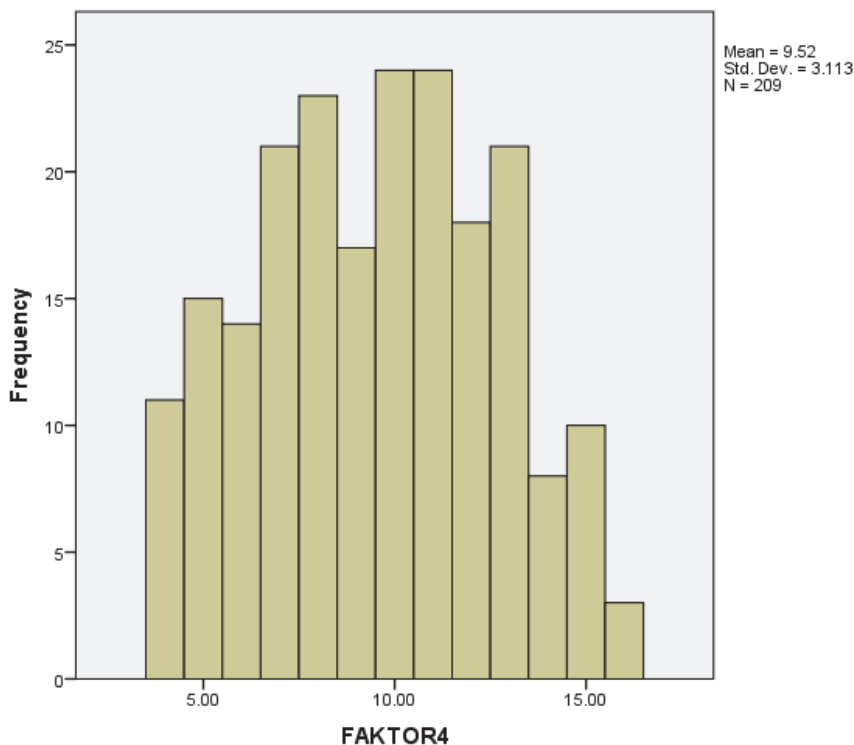
TVRDNJE	Stepeni slaganja								N	M	SD
	1		2		3		4				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Sadržaji se usvajaju sa razumjevanjem.	48	22,4	61	28,5	48	22,4	57	26,6	214	2,53	1,11

Škola nas priprema za život.	50	23,4	43	20,1	31	14,5	90	42,1	214	2,75	1,22
Znanja koja stičemo u školi možemo iskoristiti u svakodnevnom životu.	62	28,8	47	21,9	40	18,6	66	30,7	215	2,51	1,20
Nastavni sadržaji nisu obimni.	109	50,9	67	31,3	26	12,1	12	5,6	214	1,72	0,88

Napomena: 1 – Potpuno se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Uglavnom se slažem, 4 – Potpuno se slažem.

Vasa Pelagić se zalagao za izmjenu funkcije škole. Prema njemu nastava ima zadatak da razvije „radnost, pravičnost, čovjekoljublje, istinoljubivost, smisao za život sa drugima, otpor prema mržnji, sukobima i ratovanju i dr.” (Илић и Михајловић, 2016, str. 192). Sve ovo ukazuje na činjenicu da škola treba da priprema učenike za život. Međutim, rezultati našeg istraživanja pokazuju suprotno. Oko 43% učenika ističe da ih škola ne priprema za život. Tome takođe doprinosi činjeni-

ca da znanja koja učenici stiču u školi ne mogu iskoristiti u životu što se potvrdilo ovim istraživanjem. Polovina učenika se slaže sa tvrdnjom da znanja koja stiču u školi ne mogu primijeniti u životu. O tome govori i sljedeći grafikon. Rezultati na grafikonu predstavljaju zbirni rezultat za tvrdnje na subskaleru *Nastavni sadržaji i priprema za život*. Ovaj grafikon pokazuje da je distribucija frekvencija blago pozitivno asimetrična a po kurtičnosti je platokurtična.

Grafikon 2

Stavovi učenika o nastavnim sadržajima i nastavi u funkciji pripreme za život

O nastavi koja će biti u funkciji pripreme za život Vasa Pelagić je govorio prije mnogo godina pri čemu kritikuje tadašnju nastavu govoreći da je takva „pedagogija na djelu kod većine nastavnika samo mlatnjava i maltretiranje učenika koja ne odgovara životnim, istinskim potrebama naroda i zahtjevima nauke” (Бранковић, 2013, str. 132). Na ovakve probleme ne bi smjeli zaboraviti jer od škole i njene funkcije zavisi napredak kako pojedinca tako

i cijelog jednog društva. Škola bi trebala da priprema učenike za rad i život u društvu. Važno je da znanja koja se stiču u školi budu u funkciji pripreme za život.

3. Aktualnost ideja Vase Pelagića sa aspekta procjene učenika o nastavnicima kao moralnim učiteljima

Vasa Pelagić je pridavao veliki značaj moralnom vaspitanju učeni-

ka. Posebno se izdvajaju njegova shvatanja koja se tiču uloge škole u moralnom vaspitanju. Zahtjevao je da svaki učitelj „svoje učenike navikne i privikne: na poredak, pristojnost, učtivost, časnost, razumnost, prijateljsko ophođenje, pravdoljublivo-

vost i iskrenost” (Илић и Михајловић, 2016, str. 196). U Tabeli 3 prikazani su statistički parametri (frekvencije, aritmetička sredina i standardna devijacija) koje predstavljaju procjene učenika o nastavnicima kao moralnim učiteljima.

Tabela 3

Mjere deskriptivne statistike – Nastavnici kao učitelji u oblasti moralnog vaspitanja

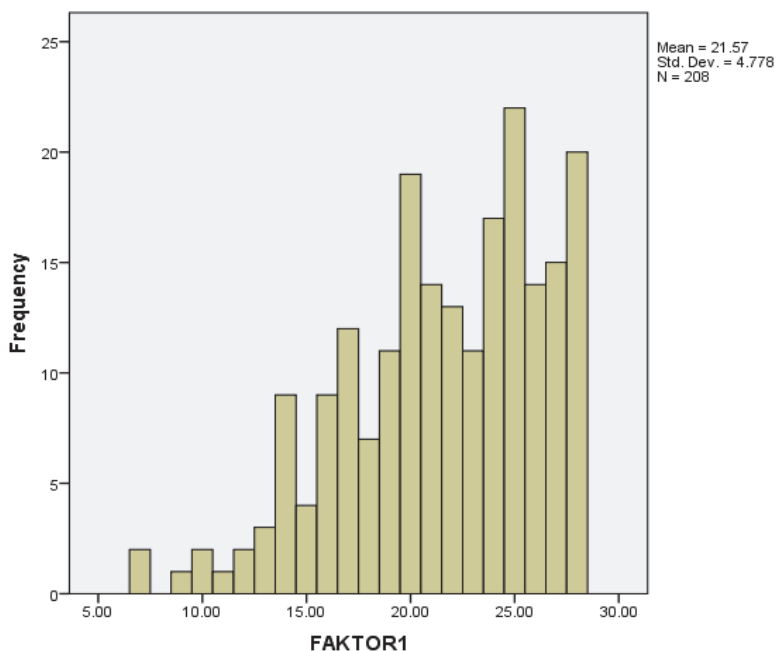
TVRD- NJE	Stepeni slaganja								N	M	SD
	1		2		3		4				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
Nastavnici nas uče da budemo pravedni.	18	8,5	27	12,7	71	33,3	97	45,5	213	3,16	0,95
Nastavnici nas uče da budemo iskreni.	19	8,9	31	14,5	54	25,2	110	51,4	214	3,19	0,99
Nastavnici nas uče prijateljski m ophode nju.	18	8,4	25	11,7	72	33,6	99	46,3	214	3,18	0,94
Nastavnici nas uče na pristojnost, časnost, učtivost razumnost...	16	7,5	28	13,1	68	31,8	102	47,7	214	3,20	0,93
Nastavnici koriste razgo-	29	13,6	25	11,7	57	26,8	102	47,9	213	3,09	1,06

vor kako bi nas nešto naučili.												
Nastav- nici su ljudi koji imaju ugled u društvu.	21	10,0	44	20,9	83	39,3	63	29,9	211	2,89	0,94	
U školi nastav- nici ne govore pogrdne i ružne riječi.	39	18,3	31	14,6	52	24,4	91	42,7	213	2,92	1,14	

Napomena: 1 – Potpuno se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Uglavnom se slažem, 4 – Potpuno se slažem.

Upravo tvrdnje koje su se odnosile na ove ideje učenici su pozitivno vrednovali. Učenici ističu da ih nastavnici najviše uče pristojnosti, časnosti, učtivosti i razumnosti zbog čega je ovu tvrdnju najviše njih pozitivno vrednovalo (oko 79 % učenika). Na ovo ukazuje i prosječna skalna vrijednost koja je najveća na ovoj skali (M=3,20). Pored toga

veliki broj učenika ističe da ih nastavnici uče prijateljskom ophođenju (oko 80 % učenika) kao i da budu iskreni (oko 76 % učenika), na šta je Vasa Pelagić takođe ukazivao. Ovo potvrđuju i rezultati na grafikonu. Grafikon predstavlja zbirni rezultat na subskaleru koji glasi Nastavnici kao učitelji u oblasti moralnog vaspitanja.

Grafikon 3

Stavovi učenika o nastavnicima kao moralnim učiteljima

Grafikon nam pokazuje da je distribucija frekvencija negativno asimetrična čime se potvrđuje zaključak prilikom analiziranja tabele da učenici pozitivno ocjenjuju tvrdnje koje se odnose na nastavnike kao na moralne učitelje. Ovome rezultatu je doprinijelo i pozitivno vrednovanje tvrdnje koja se odnosi na to da li ih nastavnici uče da budu pravedni (oko 79 % učenika). Međutim, gledano sa pedagoške strane nikako ne bi smjeli zapostaviti ni preostalih 20% učenika koji su ove tvrdnje negativno vrednovali. Ovakvi rezultati

se uviđaju i kod sljedećih tvrdnji. Tvrdnju koja se odnosila na to da li nastavnici imaju ugled u društvu je oko 70% učenika pozitivno vrednovalo. Takođe, tvrdnju kojom ispituujemo da li nastavnici govore ružne ili pogrdne riječi oko 67% učenika je pozitivno vrednovalo. Ovi rezultati nisu stopostotni pa se zato može reći da današnja škola u potpunosti ne ostvaruje svoju vaspitnu funkciju. To je jedan savremeni problem škole te iz istorijske perspektive možemo zaključiti da je Vasa Pelagić imao humane ideje. Vasa Pelagić je

smatrao da učitelj treba da bude primjer u svemu i da modeluje ono ponašanje koje želi da razvije kod učenika. Našim istraživanjem se pokazalo da učitelj jeste primjer svojim učenicima. Učenici su istakli da su oni ličnosti koje ne govore pogrdne riječi (oko 67%), da imaju ugled u društvu (oko 69% učenika) i da ih uče moralnim vrijednostima (79 % učenika).

Zaključak

Vasa Pelagić je pedagog i prosvjetitelj koji je istakao prioritetan zadatak izmjene funkcija škole i nastave znajući za promjene koje su se desile u društvu kao i potrebe društva i individe. Argumentovano je kritikovao nastavu, nastavne sadržaje i rad učitelja i izložio niz tada naprednih ideja za njihovo unapređivanje. U vremenu kada je Vasa Pelagić živio takve ideje su bile osuđivane jer su smatrane progresivnim, neprihvatljivim. Danas bi bilo neprihvatljivo kada se neki njegovi prijedlozi ne bi uvažavali. Vasa Pelagić se zalagao za primjenu principa očiglednosti u nastavi. Isticao je važnost učenja u prirodi. Po mišljenju Vase Pelagića učenicima u nastavi treba omogućiti da slobodno postavljaju pitanja i iznose svoje

mišljenje. Koliko se danas ovi zahtjevi poštuju i u kojoj mjeri su ostvareni pokazali su rezultati istraživanja. Većina učenika (oko 64 % učenika) ističe da u školi imaju mogućnost da slobodno iznesu svoje mišljenje i da postave pitanje. Pored toga 72 % učenika se nije složilo sa tvrdnjom da ih nastavnici vode u prirodu da uče a nešto manji broj (oko 61 % učenika) se nije složio sa tvrdnjom da u nastavi uče uz pomoć izvođenja eksperimenata. Dakle, može se reći da zahtjevi Vase Pelagića koji su upućeni nastavi nisu u potpunosti ostvareni u današnjim školama. Vasa Pelagić je negirao nastavne sadržaje koji su preobimni i nerazumljivi za učenike stavljajući akcenat na nastavne sadržaje i znanja koja učenici stiču a koja mogu primjeniti u životu. Škola učenike treba da priprema za život, smatra Pelagić. Ovim istraživanjem se pokazalo da su nastavni sadržaji obimni (oko 82 % učenika to ističe) i da se usvajaju bez razumjevanja. Ovaj podatak nam ukazuje da je u današnjim školama još uvijek prisutno mehaničko učenje. Škola kao takva u dovoljnoj mjeri ne priprema učenike za život (43 % učenika sa ovim se slaže). Kada je riječ o nastavnicima kojima je Vasa Pelagić dodijelio rukovodeću funkciju, koji po nje-

mu trebaju da budu moralni učitelji rezultati su pokazali da oni to većinom i jesu. Učenici se slažu sa tvrdnjama da ih nastavnici uče moralnim vrijednostima poput pristojnosti, učtivosti, razumnosti i drugim (oko 79 % učenika). Pokazalo se da su nastavnici pravi primjeri svojim učenicima. Oko 69 % učenika ističe da njihovi nastavnici imaju ugled u društvu a 67 % da ne govore ružne i pogrdne riječi. Pored toga 30 % učenika ne slaže se sa tvrdnjom da su njihovi nastavnici ljudi koji imaju ugled u društvu. Može se reći da su ideje Vase Pelagića koje se odnose na nastavnike kao moralne učitelje najviše aktuelne. Međutim, to nije dovoljno, i dalje je potrebno raditi na jačanju vaspitne funkcije škole.

Sumirajući rezultate do kojih smo došli na pojedinačnim subskalerima možemo zaključiti da je veliki broj ideja Vase Pelagića aktuelan i neophodan u današnjem vremenu. Svi navedeni nalazi većinom potvrđuju očekivanja da su ideje Vase Pelagića koje se odnose na nastavu, nastavne sadržaje i učiteljski poziv aktuelne i praktično ostvarene. Izdvajaju se ideje i prijedlozi koji nisu ostvareni, koji nisu prihvaćeni i kao takvi nisu postali dio prakse već su ostali samo na teorijskom nivou. Ipak, zahvaljujući futurološkoj viziji mnogi peda-

goški pogledi Vase Pelagića nisu izgubili na svojoj aktuelnosti ni danas.

Literatura

Бранковић, Д. (2013). *Педагошке теорије – научне основе и развојни токови*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци.

Branković, D. (1991). Savremenost pedagoško-didaktičkih pogleda Vase Pelagića. U časopisu *Nastava*, br. 15-16, str. 140–147.

Илић, М. и Михајловић, Т. (2016). *Историја националне педагогије*. Бања Лука, Филозофски факултет: Комесграфика.

Милијевић, С. (1996). Преглед и актуелност педагошких идеја српских просветитеља. У часопису *Наша школа*, бр. 1-2, стр. 19–37.

Пелагић, В. (1953). *Како треба да се школујемо (Изабрани списи 2)*. Сарајево: Свјетлост.

Пелагић, В. (1971). *Нова наука о настави (Изабрана дела 1)*. Сарајево: Издавачко предузеће Веселина Маслеше.

Vesna Kovacevic

THE TOPICALITY OF VASA PELAGIĆ'S PEDAGOGICAL IDEAS

Summary

In the history of pedagogy, a significant place belongs to the Enlightenment ideas, which appeared as a reaction to traditional school and its characteristics. By criticising the old, traditional school, and believing in the unlimited powers of education, the Enlighteners believed that, by reforming school, it was possible to create better people and a new, more humane society. This opinion was also supported by Vasa Pelagić, who presented several progressive ideas whose realisation, in his opinion, could lead to the transformation of education of young people. In the period when Vasa Pelagić lived, these ideas were considered utopian, they were dismissed and criticized and, therefore, many of them were not accepted and realised in practice. Since we are interested in finding out whether the aforementioned ideas are applicable today and to what extent, we opt for

a research, since it is not common nowadays.

The aim of the paper is to present to what extent Vasa Pelagić's ideas are applicable in practice in school today. In the first part of the paper, the author presents Vasa Pelagić's ideas referring to classes, class contents, and teachers. In the second part, the results of empirical research on the topicality of the aforementioned ideas are presented, and this research is conducted among the students of the 'Borisav Stanković' Primary School in Banja Luka (N=216). The research results show that many of Vasa Pelagić's ideas are topical in the present, which proves the futuristic vision of this eminent Enlightenment.

Key words: *class organisation, teaching contents, teacher's vocation, the topicality of Vasa Pelagić's ideas.*

Весна Ковачевич

АКТУАЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ ВАСЫ ПЕЛАГИЧА

Резюме

В истории педагогики, просвещающие идеи возникшие как реакция на традиционную школу и ее детерминанты, занимают значительное место. Критикуя старую традиционную школу и веря в неограниченные образовательные способности, просветители чувствовали, что с помощью школьной реформы можно создать лучших людей и новое, более гуманное общество. То мнение поддержал Васа Пелагич который представил ряд прогрессивных идей, в которых его достижение, по его мнению, приведет к трансформации образования и воспитания молодежи. В то время когда жил Васа пелагич эти идеи называли утопией, они были осуждены, подвергнуты критике, поэтому многие из них не были приняты и реализованы на практике. Для того чтобы выяснить присутствуют ли и в какой степени эти идеи до сих пор, мы

выбрали исследование, зная что такие исследования редки в наше время. Целью данной работы являются показать в какой мере нынешние идеи Васы Пелагича существуют, или как практически реализуются в наших школах. Автор в первой части работы дал обзор идей Васы Пелагича, касающихся преподавания содержания обучения и учителей.

В второй части работы были представлены результаты эмпирического исследования актуальности вышеупомянутых идей, которые были проведены над учениками начальной школы Борисав Станкович в Баня-Луке (N=216). Результат исследования показывают что многие идеи Васы Пелагича являются актуальными что мы можем поблагодарить футурологическом видении того выдающегося просветителя.

Ключевые слова: *организация преподавания, содержание обучения, преподавательская работа, актуальность идеи Васы Пелагича.*